

ΜΑΘΗΜΑ 2

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΕΝ ΣΥΝΤΟΜΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 1

- **Τι εξετάζει η γλωσσολογία;**

Η γλωσσολογία είναι επιστήμη. Επομένως ακολουθεί τη μεθοδολογία και τις αυστηρές επαληθευτικές μεθόδους των υπόλοιπων επιστημών.

Αντικείμενο μελέτης της γλωσσολογίας είναι η ανθρώπινη γλώσσα. Η γλωσσολογία δε μελετά άλλα επικοινωνιακά συστήματα πέρα από εκείνα που χρησιμοποιούμε στην ανθρώπινη γλώσσα ή που συνδέονται άμεσα με την ανθρώπινη γλώσσα (υπολογιστική γλωσσολογία).

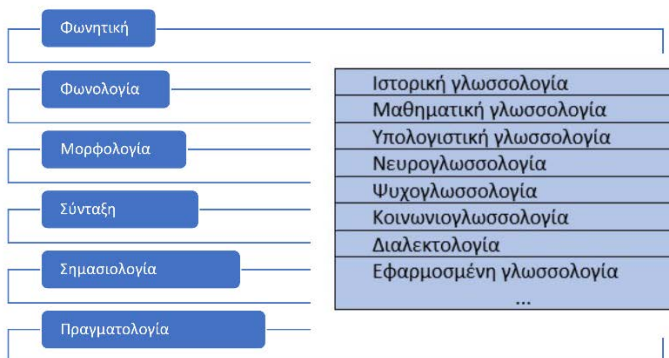
Καθολικά χαρακτηριστικά και ποικιλότητα στις γλώσσες:

Εξετάζει την **ποικιλότητα** των γλωσσών, ιδιαίτερα την έκταση και τους περιορισμούς αυτής της ποικιλότητας. Η γλώσσα έχει **χαρακτηριστικά καθολικά** που αφορούν όλες τις γλώσσες. Και βεβαίως στοιχεία που διαφέρουν. Πόσες γλώσσες στον κόσμο;

6900 περίπου (οι μετρήσεις διαφέρουν, ανάλογα με κάποια διαφορετικά κριτήρια που τίθενται), ωστόσο περίπου 3000 υπό εξαφάνιση.

Εξετάζει τη γλώσσα ως σύστημα σημείων. Αντικείμενο της θεωρητικής γλωσσολογίας είναι η μελέτη της δομής και των λειτουργιών της γλώσσας.

Επίπεδα ανάλυσης και μερικοί Κλάδοι της νεότερης γλωσσολογίας

Μελέτη των πρακτικών εφαρμογών της γλωσσολογίας σε χώρους, όπως ιατρική, εκπαίδευση, τεχνολογία και επιμέρους πτυχών όπως γλώσσα και αλλαγή, γλώσσα και κοινωνία, γλώσσα και φύλο, ευγένεια, κλπ. Γλωσσική αλλαγή λόγω πολέμων (Bugarski 2011/2004 Η γλώσσα από την ειρήνη στον πόλεμο, εκδ. 21ος αιώνας) – Ουκρανία.

Επίπεδα ανάλυσης: Έμφαση στην μη αυτονομία των επιπέδων ανάλυσης, αλλά αλληλεπίδραση μεταξύ τους όσο και ένταξη και αλληλεπίδρασή τους με το κοινωνικό και επικοινωνιακό περιεχόμενο (context).

- **Τι είναι γλώσσα;**

Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας, 1916 F. de Saussure

Σωσύρ, διάκριση : langue langage parole

Η γλώσσα ως σύστημα σημείων.

Γλωσσικό σημείο: σημαίνον – σημαινόμενο, μορφή-περιεχόμενο, έννοια-ακουστική εικόνα

Αυθαίρετο της σχέσης σημαίνοντος–σημαινόμενου, σύμβαση του κοινωνικού συνόλου που μιλά τη γλώσσα.

Άλλο χαρακτηριστικό του γλωσσικού σημείου και της ανθρώπινης γλώσσας: **διπλή άρθρωση**

Το σημαίνον μπορεί να αναλυθεί σε μικρότερες μονάδες χωρίς σημαινόμενο → μονάδες β' άρθρωσης. Το ίδιο το σημαίνον είναι φορέας σημασίας → το γλωσσικό σημείο αποτελεί μονάδα α' άρθρωσης.

a) Principles 4b, Σπ. Μοσχονάς b) Martinet

Σύστημα: σύνολο στοιχείων με τις σχέσεις που υφίστανται μεταξύ των στοιχείων. Τις σχέσεις τις αποκαλούμε δομή του συστήματος.

Σχέσεις γλωσσικού συστήματος: συνταγματικές και παραδειγματικές (Παυλίδου, σ. 15, 16).

Λουκάκου-Τοπιντζή:

Οι φυσικοί ομιλητές ασφαλώς (ανα)γνωρίζουν λέξεις. Οι λέξεις είναι αναντίρρητα στοιχεία ακόμα και των νοηματικών γλωσσών, στις οποίες το αντίστοιχο των λέξεων είναι το λεγόμενο **νόημα**.

Όμως, καμία γλώσσα δεν αποτελείται μόνο από λέξεις – ούτε καν οι νοηματικές γλώσσες που προαναφέρθηκαν. Κάθε γλώσσα **απαρτίζεται από λέξεις και από κανόνες συνδυασμού τους.**

Χαρακτηριστικά της γλώσσας. Αρχές της νεότερης γλωσσολογίας.

[Principles 4b, Σπ. Μοσχονάς pdf φωνητική παράδοση \(σύντομη επανάληψη στα χαρακτηριστικά της γλώσσας και αρχές της νεότερης γλωσσολογίας\)](#)

[Από: 4a Characteristics, Σπ. Μοσχονάς](#)

Χαρακτηριστικά της γλώσσας

Γλωσσικό σημείο: σημαίνον – σημαινόμενο, μορφή-περιεχόμενο, έννοια-ακουστική εικόνα

- Αυθαίρετο της σχέσης σημαίνοντος–σημαινομένου, σύμβαση του κοινωνικού συνόλου που μιλά τη γλώσσα.

Γενικά χαρακτηριστικά των φυσικών γλωσσών

1. Σημειολογικά χαρακτηριστικά

Martinet: διπλή άρθρωση του λόγου.

Saussure: Ιδιότητες του γλωσσικού σημείου

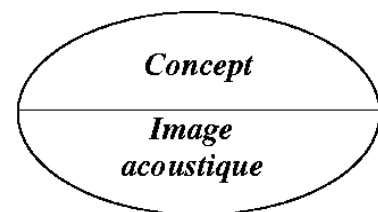
1. Το αυθαίρετο του σημείου
2. Η γραμμικότητα του σημαίνοντος: *θεμελιώδες χρκο, ισότιμο με το αυθαίρετο του σημείου*
3. Το αμετάβλητο και μεταβλητό του σημείου:
Η έννοια που αποδίδεται σε μια ακουστική εικόνα είναι δεδομένη για το συγκεκριμένο κοινωνικό σύνολο, για τη γλωσσική κοινότητα. Ωστόσο, μέσα στον χρόνο κάποιες έννοιες μετατοπίζονται, αλλάζουν, και πάλι όχι ατομικά.
4. Ασυνέχεια των γλωσσικών μονάδων

Παραγωγικότητα/Δημιουργικότητα

(N. Chomsky κ.ά.). Η γλώσσα ως πεπερασμένος (γνωστικός) μηχανισμός που παράγει άπειρο αριθμό προτάσεων

Πολιτισμική μετάδοση του λόγου (← αυθαίρετο του σημείου). Saussure, *Μαθήματα*, 105: «Σε οποιαδήποτε εποχή η γλώσσα παρουσιάζεται ως προϊόν κληροδοτημένο».

α'	β'
μονήματ α	φωνήματ α
(σημεία)	

Φυσικός τρόπος εκμάθησης. Απόκτηση/Κατάκτηση (Acquisition) ~ Εκμάθηση (Learning).

2. Χαρακτηριστικά του μέσου

Φωνητικός χαρακτήρας (ακουστική οδός) → αυτό οδηγεί στη γραμμικότητα

Αμοιβαιότητα – Αντιμετάθεση ρόλων πομπού/δέκτη (ακροατή/ομιλητή)

Ειδίκευση των οργάνων / Εγκεφαλική ειδίκευση (πλαγίωση)

Πολλαπλότητα εκφοράς. «Η γλώσσα δεν περιορίζεται καθόλου στην εκλογή των μέσων της» (Saussure)

⇒ Νοηματικές γλώσσες (sign languages)

«... πάνω από τη λειτουργία των διαφόρων οργάνων υπάρχει μια άλλη, πιο γενική, ικανότητα που κατευθύνει τα σημεία: κι αυτή θα μπορούσε να είναι μόνο η γλωσσική.» (Saussure, *Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας*, 40)

3. Επικοινωνιακά χαρακτηριστικά

Μετάθεση. Βλ. L. Bloomfield, *Language*, Chicago: The University of Chicago Press, 1984 [¹1933]: «Φέρε μου αυτό το μήλο» (displaced speech, relayed speech).

Μετάθεση όμως χαρακτηρίζει και το σύστημα επικοινωνίας των μελισσών.

Γενίκευση-αφαίρεση. Οι λέξεις αναφέρονται μέσω γενικών ιδεών που σχηματίζονται διά της αφαίρεσης από την εμπειρία (J. Locke). Στις γενικές αυτές ιδέες αντιστοιχούν γενικές οντότητες (Πλάτωνας). Σύγχρονες εκδοχές: «Όταν χρησιμοποιώ τη λέξη *πόνος* στην πρόταση *Αισθάνομαι έναν πόνο* δεν αναφέρομαι στο βίωμα του πόνου *άμεσα* αλλά μέσω μιας γενίκευσης. Αυτό που λέω είναι ότι αισθάνομαι μια συγκεκριμένη εκδοχή του *είδους* βιώματος που ονομάζεται *πόνος*.» (Α.-Φ. Χριστίδης, «Η φύση της γλώσσας», στο *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Θεσσαλονίκη: ΚΕΓ, 23· βλ. συζήτηση Κινητή-Χριστίδη «περί της φύσης της γλώσσας», *Ποίηση* 19, 2002.)

Εξάρτηση από την περίσταση της επικοινωνίας. Δεικτικά στοιχεία του λόγου. (≠ εξαρτημένη / αντανακλαστική χρήση των συστημάτων επικοινωνίας ορισμένων ζώων).

Αμοιβαιότητα-διαδραστικότητα-αναδραστικότητα

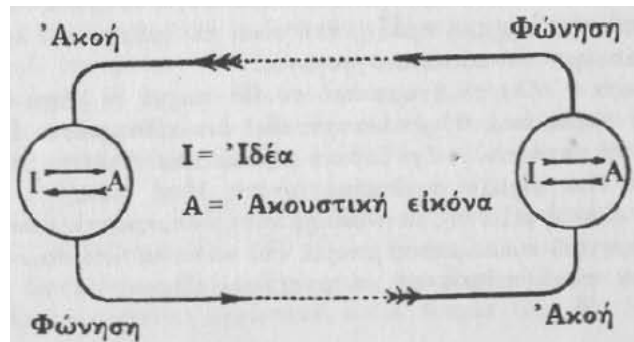
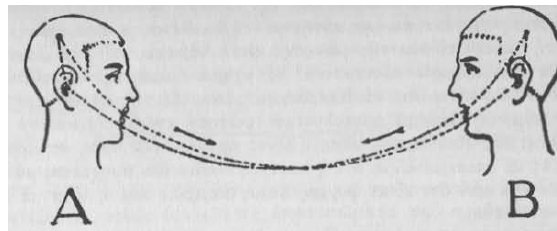
Δυνατότητα μονολόγου

Δυνατότητα εξαπάτησης

Ανακλαστικότητα – Μεταγλωσσική λειτουργία

Πολλαπλή λειτουργικότητα.

Κύκλωμα της ομιλίας (Saussure)

Jakobson: «Λειτουργίες της γλωσσικής επικοινωνίας»:

ΑΠΟΣΤΟΛΕΥΣ	ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ	ΑΠΟΔΕΚΤΗΣ
	ΜΗΝΥΜΑ	
	ΕΠΑΦΗ	
	ΚΩΔΙΚΑΣ	
ΣΥΓΚΙΝΗΣΙΑΚΗ	ΑΝΑΦΟΡΙΚΗ	ΒΟΥΛΗΤΙΚΗ
	ΠΟΙΗΤΙΚΗ	
	ΦΛΤΙΚΗ	
	ΜΕΤΑΓΛΩΣΣΙΚΗ	

- Συγκινησιακή (αποστολέας/πομπός) : στάση ομιλητή απέναντι στο περιεχόμενο του μηνύματος
- Βουλητική (αποδέκτης) : χρήση της γλώσσας για επίτευξη στόχου, αποσκοπούν στη δημιουργία μιας συγκεκριμένης αντίδρασης στον αποδέκτη.
- Αναφορική : (θέμα, πλαίσιο αναφοράς) Το πλαίσιο ή η αναφορική λειτουργία είναι αυτό για το οποίο γίνεται λόγος, αυτό στο οποίο γίνεται αναφορά.
- Ποιητική (μήνυμα) :
 Η ποιητική λειτουργία αποδίδεται στο μήνυμα. Τα μηνύματα μεταφέρουν κάτι περισσότερο από το απλό περιεχόμενο. Τα ρητορικά σχήματα, ο τόνος ή η προσωδία είναι ορισμένες πτυχές της ποιητικής λειτουργίας.

- Μεταγλωσσική (κώδικας): Η μεταγλωσσική λειτουργία ασχολείται με τον ίδιο τον κώδικα. Αυτή είναι η λειτουργία της γλώσσας για τη γλώσσα, όταν η γλώσσα σχολιάζει και μιλά για τον ίδιο τον γλωσσικό κώδικα (πρβλ. ανακλαστικότητα της γλώσσας).
- Φατική (επαφή, κανάλι επικοινωνίας): εγκαινιάζει, προωθεί, τερματίζει. Αναφέρεται στον δίαυλο επικοινωνίας. Ορισμένα από αυτά τα εκφωνήματα χρησιμεύουν μόνο για τη διατήρηση της επαφής μεταξύ δύο ομιλητών.

Όταν μιλάμε, στο κύκλωμα της ομιλίας, συνήθως υπάρχει μια επικρατούσα λειτουργία, ωστόσο οι περισσότερες συμβάλλουν, ισχυρότερα ή πιο έμμεσα, με διαφορετική ιεράρχηση, στην εκπλήρωση του γλωσσικού μηνύματος. (βλ. Jakobson, σ. 62)

Π.χ. Φανταστείτε τις παρακάτω στιχομυθίες. Ποια στοιχεία τους είναι περισσότερο προσανατολισμένα σε κάποια-κάποιες από τις παραπάνω λειτουργίες; Ποια είναι η επικρατούσα λειτουργία σε κάθε μέρος τους; (βλ. Jakobson, σ. 62-67)

A) - Ε, εσύ! Μ' ακούς; Το κινητό σου τώρα! Και γρήγορα!

- Συγγνώμη, τι εννοείτε;

B) – Είναι σχεδόν βέβαιο, θα καταργήσουν τις εξετάσεις για να μπει στο πανεπιστήμιο.

- Τιιιιιιιιιιιι;

ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ Ν. ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΟΧΙ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΓΡΑΠΤΟΣ (ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΤΟΠΙΑ, ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΕΣ, ΕΙΔΗ, ΓΡΑΦΗ Κ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ)

ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗΣ ΕΝΑΝΤΙ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗΣ

Από: Principles 4b, Σπ. Μοσχονάς

A. Η γλωσσολογία είναι περιγραφική, όχι ρυθμιστική (κανονιστική) επιστήμη

- Ο/η γλωσσολόγος ενδιαφέρεται για όλες τις γλώσσες («ποικιλίες»)
- Δεν υπάρχουν ανώτερες και κατώτερες, φτωχές και πλούσιες γλώσσες
- Ο/η γλωσσολόγος αποφεύγει τον αξιολογικό χαρακτηρισμό των δεδομένων που εξετάζει, αλλά λαμβάνει υπόψη τους τις αξιολογήσεις των άλλων
- Σωστό-λάθος; Κατάλληλο-ακατάλληλο; Γλωσσικές μεταβλητές

A': Πλήρης και ανεπιφύλακτη αποδοχή της γλωσσικής ποικιλότητας

B. Προτεραιότητα του προφορικού λόγου έναντι του γραπτού

- Φυλογενετική προτεραιότητα
 - Οντογενετική προτεραιότητα
 - Γνωστική-μαθησιακή προτεραιότητα
 - Δομική προτεραιότητα
-
- Λειτουργική προτεραιότητα του γραπτού λόγου (:)
 - Σημασία του γραπτού λόγου στην τυποποίηση γλωσσών. Ο γραπτός λόγος ως πρότυπο
-

Γ. Προτεραιότητα της συγχρονικής περιγραφής έναντι της διαχρονικής

- Η ιστορική περιγραφή προϋποθέτει σύγκριση δύο συγχρονιών
- Γνωστική-μαθησιακή προτεραιότητα: η κατανόηση της σημασίας.
- Η ετυμολογική πλάνη

Principles 4b, Σπ. Μοσχονάς – Ερωτήσεις (απαντήσαμε τις ακόλουθες στο μάθημα)

1. Η γραμματική είναι συστηματικός τρόπος καλλιέργειας της γραπτής έκφρασης
2. Τα φωνήεντα της νέας ελληνικής είναι: α) 7 β) 5 γ) 9.
3. Η ελληνική είναι φτωχότερη γλώσσα από τα ρωσικά, γιατί έχει λιγότερα φωνήματα
4. Η ελληνική γλώσσα έγινε φτωχότερη με την καθιέρωση του μονοτονικού
5. Αφού δεν υπάρχουν φτωχές και πλούσιες γλώσσες, η γλώσσα των Μαυροπόδηδων έχει εξίσου πλούσιο φιλοσοφικό λεξιλόγιο με της ελληνικής

Προτεινόμενη μελέτη:

Σ. Α. Μοσχονάς, «Προκαταλήψεις για τη γραφή και την ορθογραφία»: «Η προτεραιότητα του προφορικού λόγου» (στα Αναγνώσματα του μαθήματος).

[Martinet, double articulation.pdf](#)

Martinet, Η διπλή άρθρωση του λόγου

[Jakobson.pdf](#)

Jakobson, "Γλωσσολογία και ποιητική"

[Benveniste.pdf](#)

E. Benveniste, περί της φύσης του γλωσσικού σημείου

[Saussure.sign.pdf](#)

F. de Saussure, περί σημείων

[Saussure.circuit.pdf](#)

F. de Saussure, κύκλωμα ομιλίας

Από τα εγχειρίδια στην Περιγραφή μαθήματος:

Λεκάκου – Τοπιντζή (επιμ.), «Εισαγωγικό σημείωμα»

Παυλίδου, κεφ. 1: «Εισαγωγή»

Γούτσος, 2022, Εισαγωγικό: «Βασικές ιδιότητες και χαρακτηριστικά της ανθρώπινης γλώσσας»

Fromkin, Rodman, Hyams, κεφ. 1, και κεφ. 10 (επιλεκτικά, για rǐdgin, κρεολές γλώσσες, 10.7, 10.8., όσον αφορά το μάθημα 2).